
Democràcia Inclusiva i Decreixement*

Takis Fotopoulos

Quines formes de democràcia “profunda” per a una societat que decreix?

Crec que per tal de donar una resposta relativament completa –en la mesura, per descomptat, que ho permetin les restriccions de temps– a la qüestió que tracta aquest grup de treball, hem de fer primer algunes preguntes i intentar respondre-les. Per tant, estructuraré el meu article en forma de quatre preguntes, que corresponen també a quatre qüestions crucials relatives al decreixement.

1. La democràcia és només un procediment?

Com a punt de partida, crec que la forma mateixa de la qüestió que tracta aquest grup de treball, així com la llista de qüestions que tracten els altres grups de treball, dóna la clara impressió que la democràcia és una "calaix" particular corresponent a l'aspecte polític del decreixement, essent els altres calaixos l'econòmic, el tecnològic, l'ecològic, etc. En altres paraules, crec que aquesta no és només una classificació taxonòmica encaminada a cobrir sistemàticament les parts d'un tot comú sinó que reflecteix un supòsit subjacent que la democràcia és només un procediment, una bona manera de resoldre els problemes amb tanta participació com sigui possible. Aquesta també pot ser la raó per la qual la democràcia directa es confon amb la democràcia participativa en el títol mateix d'aquest grup de treball. Tanmateix, tal com s'ha mostrat en la literatura, la democràcia no és només un procediment, sinó, en canvi, és una *politeia*, és a dir, "un règim que aspira a l'autonomia social i personal (establir les pròpies lleis)".(1) Això significa que només existeix una forma de democràcia en l'àmbit polític, això és, l'exercici directe de la sobirania pel poble mateix, una forma d'institució social que rebutja qualsevol forma de "governar" i institucionalitza la distribució igualitària del poder polític entre tots els ciutadans. Aquest fet té dues implicacions importants:

a) que totes les altres formes de l'anomenada democràcia (“representativa”, “parlamentària”, etc.) són merament diverses formes “d'oligarquia”, això és, el govern d'uns pocs. Per tant, els únics adjectius acceptables per complementar el terme democràcia són els que s'utilitzen per ampliar el seu abast per prendre en consideració l'àmbit econòmic o àmbits socials més amplis –com fem amb la concepció de Democràcia Inclusiva, amb els seus quatre components principals de Democràcia Política, Democràcia Econòmica, Democràcia en l'àmbit social i Democràcia Ecològica, amb l'objectiu d'integrar la societat amb la política, l'economia i la Natura respectivament;

* Takis Fotopoulos va presentar aquest article per a ésser discutit al grup de treball “Democràcia participativa/directa”, en el marc de la Conferència del Decreixement 2010 a Barcelona.

b) que el veritable significat dels arguments a favor "d'aprofundir" la democràcia, sota l'aparença de diverses formes de "democràcia participativa", són, en el millor dels casos, per donar la falsa impressió que una mena de pseudo-democràcia directa, és a dir, una combinació de democràcia representativa amb democràcia directa, és possible, (malgrat el fet que aquestes representen diferents tipus de règims), o, en el pitjor dels casos, per crear una imatge falsa de que els actuals règims Occidentals, (que han estat encertadament caracteritzats com "oligarquies liberals"), són en realitat democràtics.

2. El decreixement és compatible amb una economia de mercat globalitzada?

La qüestió de si el decreixement és compatible amb una economia de mercat, per no parlar d'una economia de mercat globalitzada, és alhora històrica i teòrica, en altres paraules, és una qüestió d'Història i d'estudi de les dinàmiques del sistema de l'economia de mercat.

Històricament, l'economia de creixement no és només el resultat de la dominació d'un imaginari o d'uns valors específics, sinó, en canvi, el resultat de la lluita social per una banda i dels desenvolupaments tecnològics (incloent-hi els organitzacionals) i socioeconòmics per l'altra. Per tant, el sorgiment de l'economia i la societat de creixement, per no parlar del sorgiment de la pròpia societat burgesa, no es pot reduir simplement a l'emergència de la idea il·lustrada del Progrés i el consegüent sorgiment de l'imaginari del desenvolupament. La pregunta és: ha existit alguna vegada un sistema d'economia de mercat, en el sentit Polanyinià, la dinàmica del qual no hagi conduït a la maximització del creixement econòmic –llevat dels períodes de crisis econòmiques no desitjades com l'actual– tant si es tracta d'una economia de mercat capitalista, com fins i tot d'una economia de mercat "socialista" com la de la Xina d'avui? Si la resposta és negativa -com hauria de ser- aleshores aquest és un clar indicatiu de que el decreixement no es pot veure només com una qüestió de canvi de valors i d'imaginari, o de "l'abandonament d'un sistema de fe, d'una religió"(2), i que, en canvi, el decreixement simplement no és factible dins d'un sistema d'economia de mercat.

Teòricament, es pot mostrar que, per la banda de la producció, les dinàmiques de l'economia de mercat condueixen a una expansió constant de la producció, per tal de maximitzar l'eficiència i els beneficis (3). A més, per la banda del consum, és ben sabut que per a la majoria de gent la raó de ser de l'economia de mercat i creixement és el seu resultat: la societat de consum. És evident, per tant, que una economia i una societat decreixent basada en el mercat no és factible no només perquè el decreixement la priva de la seves dinàmiques bàsiques per la banda de la producció, sinó també perquè la priva de la seva justificació a ulls dels ciutadans, que, avui, s'han convertit en consumidors.

Així, un sistema decreixent d'economia de mercat, particularment en l'economia globalitzada actual, és una contradicció de termes. No només perquè els actuals actors principals en l'economia de mercat internacionalitzada, les Corporacions Transnacionals

(CTNs), no acceptarien mai a la pràctica la reducció d'escala de l'economia i senzillament es mudarien a altres zones, en el cas que alguns països del Nord (o fins i tot un bloc econòmic sencer com la UE), intentessin adoptar una política de decreixement, sinó també, perquè el sistema d'economia de mercat és simplement incompatible amb un sistema decreixent. Això significa que ni la concentració del poder econòmic ni les implicacions ecològiques de l'economia de creixement són evitables dins l'actual marc institucional de l'economia de mercat internacionalitzada.

En el pla estratègic, això implica que l'economia de creixement no podria ser superada a través d'un programa de reformes, com les plantejades pel projecte de decreixement, ni tant sols a través de la descentralització radical dins del marc institucional de l'economia de mercat –tant si això es realitza a través d'eco-viles, o de viles urbanes i institucions similars (que donen per descomptat el sistema de l'economia de mercat). Tanmateix, el decreixement és perfectament compatible amb un nou tipus d'economia i de societat més enllà de l'actual economia de mercat internacionalitzada, com la que prefigura el projecte de Democràcia Inclusiva. I això ens condueix a la següent pregunta.

3. Quina és la relació entre una Democràcia Inclusiva i el Decreixement?

Es pot mostrar que el decreixement és, en certa manera, un subproducte d'una Democràcia Inclusiva. Per Democràcia Inclusiva s'entén el conjunt d'estructures i relacions, i els valors corresponents, que es basen en:

- a) *la Democràcia política (directa)*, on totes les decisions polítiques (incloent-hi les relatives a la formació i l'aplicació de les lleis) són adoptades pel cos de la ciutadania col·lectivament i sense representació.
- b) *la Democràcia Econòmica*, en el sentit d'una economia on totes les decisions de producció –què, com i per a qui produir- així com les decisions de consum es prenen o bé pel cos de ciutadans col·lectivament, o bé pels ciutadans individualment, en una economia on els recursos econòmics són posseïts i controlats col·lectivament pel *demós*, el cos de ciutadans, en una societat altament descentralitzada constituïda per una confederació de Democràcies Inclusives auto-dependents;
- c) *La Democràcia en l'àmbit social*, en el sentit de l'autodeterminació en el treball, l'educació, etc., i
- d) *La Democràcia Ecològica*, en el sentit d'una societat reintegrada amb la Natura, en un context en que una economia de creixement i el consumisme són coses del passat. Es pot mostrar que cada component d'una Democràcia Inclusiva condueix a una democràcia ecològica.

Així, en l'àmbit polític, hi ha motius per creure que la creació d'un espai públic tindrà per si sol un efecte molt important en la reducció de l'atractiu del materialisme. Això es deu a

que l'espai públic proporcionarà un nou sentit a la vida en omplir el buit existencial creat per l'actual societat de consum (3).

En l'àmbit econòmic, no és casual que, històricament, el procés de destrucció massiva del medi ambient hagi coincidit amb el procés de mercantilització de l'economia, que va començar fa uns dos segles. En altres paraules, el sorgiment de l'economia de mercat i de l'economia de creixement conseqüent va tenir repercussions crucials en la relació societat-Natura i va conduir a l'adveniment de la ideologia del creixement com a paradigma social dominant. Així, una visió "instrumentalista" de la Natura va esdevenir dominant, segons la qual la Natura es veia com un instrument per al creixement, dins d'un procés de concentració infinita de poder. Si suposem que només una societat confederal podria assegurar una democràcia inclusiva avui en dia, seria raonable suposar, a més, que un cop que l'economia de mercat sigui reemplaçada per una economia confederal gestionada democràticament, la dinàmica de "créixer o morir" de la primera serà substituïda per la nova dinàmica social de la darrera: una dinàmica encaminada a la satisfacció de les necessitats del *demos* i no al creixement per se. Si la satisfacció de les necessitats del poble no depèn, com en l'actualitat, de la contínua expansió de la producció per cobrir les «necessitats» que crea el mercat, i si es restableix el vincle entre l'economia i la societat, llavors no hi ha motiu pel qual l'actual visió instrumentalista de la Natura continuï condicionant el comportament humà.

A més, és raonable esperar que la democràcia en l'àmbit social més ampli sigui respectuosa amb el medi ambient. L'eliminació gradual de les relacions patriarcals a la llar i de les relacions jeràrquiques en general hauria de crear un nou ethos de no-dominació, que hauria de comprendre tant la Primera Natura com la Segona Natura. En altres paraules, la creació de condicions democràtiques en l'àmbit social hauria de ser un pas decisiu en la creació de la condició suficient per a una relació harmoniosa natura-societat.

Per últim però no menys important, també és d'esperar que el caràcter "localista" d'una Democràcia Inclusiva confederal enforteixi el seu caràcter respectuós amb el medi ambient. El control local fa que la gestió col·lectiva dels béns comuns sigui més eficaç a causa de la major visibilitat dels recursos comuns i el comportament cap a ells, la retroalimentació sobre l'efecte de les regulacions, etc. A més, és raonable suposar –i l'evidència del notable èxit de les comunitats locals en la protecció del seu entorn és aclaparadora¹– que quan les persones depenen directament del seu entorn natural per a la seva subsistència, desenvolupen un coneixement íntim del seu entorn, que necessàriament afectarà positivament el seu comportament cap a aquest. Tanmateix, la condició prèvia perquè el control local del medi ambient tingui èxit és que el *demos* depengui del seu entorn natural per a la seva subsistència a llarg termini i que per tant tingui un interès directe en protegir-lo –una altra raó per la qual una societat ecològica és impossible sense democràcia econòmica. A més, cal no oblidar que la mateixa eficàcia econòmica de les formes d'energia renovable (solar, eòlica, etc.) depèn fonamentalment de l'organització de la vida social i econòmica en unitats més petites.

4. Com anar d'aquí cap allà?

En base al que s'ha dit anteriorment és evident que el pas a una democràcia ecològica i al decreixement no és només una qüestió de "un canvi de paradigma cap a un concepte de "mida adequada" de les economies globals i nacionals"(6), o només d'un canvi de cultura en forma d'una revolució cultural, un canvi en el sistema legal, etc. Un canvi d'aquest tipus en la cultura a una escala social important és impossible dins de l'actual marc institucional d'una economia de mercat i el seu complement polític de democràcia representativa perquè les institucions mateixes, i la forma de vida que impliquen, han creat un tipus corresponent de cultura. Aquest canvi en la cultura a una escala social important només pot tenir lloc en el context d'una nova estratègia política que compregui la participació gradual d'un nombre creixent de persones en un nou tipus de política i el traspàs paral·lel de recursos econòmics (treball, capital, terra) fora de l'economia de mercat. L'objectiu d'aquesta estratègia de transició hauria de ser crear canvis en el marc institucional i els sistemes de valors que, després d'un període de tensió entre les noves institucions i les antigues, substituïrien, en algun punt, a l'economia de mercat, la democràcia estatista, així com al paradigma social que les "justifica", per una democràcia inclusiva i un nou paradigma democràtic respectivament (7).

Això significa que activitats com els projectes de Desenvolupament Econòmic Comunitari, fàbriques autogestionades, cooperatives d'habitatge, sistemes de LETS, comunes, granges autogestionades i altres no poden conduir, per si mateixes, a un canvi social radical. Tanmateix, aquestes activitats són peces necessàries i desitjables d'una estratègia política global per al canvi sistèmic, on concórrer a les eleccions locals representa la culminació de l'acció de base. Això es deu a que concórrer a les eleccions locals proporciona el mitjà més eficaç per difondre de forma massiva un programa per a una democràcia inclusiva, així com l'oportunitat d'iniciar la seva aplicació immediata a una escala social important. En altres paraules, concórrer a les eleccions locals no és només un exercici educatiu sinó també una expressió de la creença que la democràcia directa i econòmica actualment només pot fundar-se en l'àmbit local. Per tant, la participació en les eleccions locals és també una estratègia per guanyar poder, per tal de desmantellar-lo immediatament, substituint el paper de presa de decisions de les autoritats locals pel de les assemblees, el dia després de la victòria electoral. Finalment, concórrer a les eleccions locals dóna la possibilitat de començar a canviar la societat des de baix, que és l'única estratègia democràtica, enfront dels plantejaments estatistes, que pretenen canviar la societat des de dalt mitjançant la conquesta del poder de l'estat, i dels plantejaments "societaris civils", que no apunten al canvi sistèmic en absolut. És perquè el *demos* és la unitat social i econòmica fonamental d'una futura societat democràtica que hem de començar des de l'àmbit local per canviar la societat, encara que per descomptat les democràcies inclusives locals han d'estar confederades per assegurar la transició cap a una democràcia inclusiva confederal.

L'objectiu immediat hauria de ser per tant la creació, des de baix, de "bases populars de poder polític i econòmic", això és, l'establiment d'àmbits públics de democràcia directa i

econòmica que, en algun moment, es confederaran per tal de crear les condicions per a l'establiment d'una nova societat. Així, un cop les institucions de democràcia inclusiva es comencin a instal·lar, i les persones, per primera vegada a la vida, comencin a obtenir poder real per determinar el seu propi destí, llavors l'erosió gradual del paradigma social dominant i de l'actual marc institucional es posarà en marxa. Es crearà una nova base de poder popular. Poble a poble, ciutat a ciutat, regió a regió s'emanciparà del control efectiu de l'economia de mercat i de les formes d'organització estatistes (nacionals o transnacionals) i les seves estructures polítiques i econòmiques seran reemplaçades per les confederacions de comunitats gestionades democràticament.

En resum: Actua localment; Apunta globalment.

Degrowth Conference Barcelona 2010. Direct Democracy for Degrowth

(Abril del 2010). Traducció: Francesc Romà i Frigolé (2010)

- 1 Cornelius Castoriadis, "La démocratie comme procédure et comme régime", *La montée de l' insignifiance*, (Seuil, Paris, 1996), pp. 221-241
- 2 Serge Latouche, "Why Less Should Be So Much More: De-growth Economics", *Le Monde diplomatique* (December 2004)
- 3 Takis Fotopoulos, *Towards An Inclusive Democracy*, (Cassell/Taylor & Francis, 1997) cap 1 ; traduit al Francès, Alemany, Espanyol, Italià, Grec, Xinès; Es pot trobar la versió en castellà en línia: *Hacia una democracia inclusiva* a www.democraciainclusiva.org. Veure també *The Multidimensional Crisis and Inclusive Democracy* (IJID, 2005) cap 1-5 <http://www.inclusivedemocracy.org/journal/ss/ss.htm>
- 4 Kerry H. Whiteside, "Hannah Arendt and Ecological Politics," *Environmental Ethics*, Vol. 16, No. 4 (Winter 1994), p. 355.
- 5 Veieu per exemple. *The Ecologist*, Vol. 22, No. 4 (July-Aug. 1992).
- 6 Declaració de París de la Conferència del Decreixement del 2008
- 7 T. Fotopoulos, "Transitional strategies and the Inclusive Democracy project" *DEMOCRACY & NATURE: The International Journal of INCLUSIVE DEMOCRACY*, vol. 8, no.1, (March 2002) http://www.democracynature.org/vol8/takis_transitional.htm. Es pot trobar la versió en català en línia: "Estratègies de transició i el projecte de la Democràcia Inclusiva" a www.democraciainclusiva.org